«8D03105 – Халықаралық қатынастар» білім беру бағдарламасы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесіне іздену үшін ұсынылған Мухаметжан Ақбота Ерлікқызының «Геосаяси ығысулар жағдайындағы Қазақстан-Қырғызстан қатынастары: даму мәселелері мен перспективалары» тақырыбындағы диссертациялық жұмысына ресми

РЕЦЕНЗЕНТТІҢ ЖАЗБАША ПІКІРІ

р/н №	Өлшемшарттар	Өлшемшарттарға сәйкестігі (жауап нұсқаларының бірін сызу)	Ресми рецензенттің ұстанымына негіздеме (ескертуді курсивпен көрсету)
1.	Диссертация тақырыбының (бекіту күніне) ғылымның даму бағыттарына және/немесе мемлекеттік бағдарламаларға сәйкес болуы	1.1 Ғылымды дамытудың басым бағыттарына және/немесе мемлекеттік бағдарламаларға сәйкестігі: 1) диссертация мемлекет бюджетінен қаржыландырылатын жобаның немесе нысаналы бағдарламаның аясында орындалған (жобаның немесе бағдарламаның атауы мен нөмірін көрсету); 2) диссертация басқа мемлекеттік бағдарлама аясында орындалған (бағдарламаның атауын көрсету); 3) диссертация Қазақстан Республикасының Үкіметі жанындағы Жоғары ғылыми-техникалық комиссия бекіткен ғылым дамуының басым бағытына сәйкес (бағытын көрсету) келеді.	Диссертация тақырыбы Қазақстан Республикасының ғылымды дамыту мен сыртқы саясаттың басым бағыттарына толық сәйкес келеді. Зерттеу жұмысы қазіргі халықаралық қатынастар жүйесіндегі геосаяси өзгерістер жағдайында Қазақстан Республикасы мен Қырғыз Республикасы арасындағы мемлекетаралық қатынастардың даму ерекшеліктерін талдауға арналған. Бұл мәселе Қазақстанның ұлттық мүдделерін қамтамасыз ету, Орталық Азиядағы өңірлік тұрақтылықты нығайту және көршілес мемлекеттермен өзара тиімді ынтымақтастықты дамыту міндеттерімен тікелей байланысты. Диссертациялық зерттеу Қазақстан Республикасының 2020–2030 жылдарға арналған Сыртқы саясат тұжырымдамасында белгіленген Орталық Азия бағытындағы басымдықтармен, сондай-ақ өңірлік интеграцияны дамыту, трансшекаралық ынтымақтастықты кеңейту және көлік-логистикалық әлеуетті арттыру жөніндегі стратегиялық міндеттермен үйлеседі. Сонымен қатар жұмыс Қазақстан Республикасы Үкіметі жанындағы Жоғары ғылыми-техникалық комиссия бекіткен әлеуметтік және гуманитарлық ғылымдар саласындағы басым ғылыми бағыттарға сәйкес келеді. Зерттеу тақырыбының өзектілігі геосаяси трансформациялар жағдайында Қазақстан–Қырғызстан қатынастарының саяси, экономикалық және

			институционалдық өлшемдерін кешенді қарастыруымен айқындалады. Осыған байланысты диссертация ғылым дамуының заманауи бағыттарына және мемлекеттік стратегиялық құжаттарда айқындалған міндеттерге толық сәйкес келеді деп есептеймін.
2.	Ғылым үшін маңыздылығы	Жұмыс ғылымға елеулі үлесін **қосады**/қоспайды, ал оның маңыздылығы **ашылған**/ашылмаған.	Ұсынылған диссертациялық жұмыс ғылыми тұрғыдан маңызды әрі өзекті зерттеу ретінде бағалануға лайық. Зерттеуде Қазақстан мен Қырғызстан арасындағы қатынастар дәстүрлі екіжақты байланыстар аясында ғана емес, аймақтық және жаһандық геосаяси өзгерістер контексінде қарастырылған. Мұндай тәсіл зерттеу нысанын кеңірек ғылыми тұрғыдан түсіндіруге мүмкіндік береді. Автордың ғылыми айналымға енгізген негізгі тұжырымдарының бірі – Қазақстан–Қырғызстан қатынастарын экономикалық асимметрия, институционалдық ықпалдастық, көлік-логистикалық тәуелділік және су-энергетикалық өзара байланыс негізінде қалыптасатын күрделі жүйе ретінде қарастыруы. Бұл көзқарас Орталық Азиядағы мемлекетаралық қатынастарды зерттеудегі теориялық пайымдауларды толықтыра түседі. Зерттеу барысында халықаралық қатынастар теорияларының мүмкіндіктері аймақтық ерекшеліктермен ұштастырылып, Орталық Азия кеңістігіндегі мемлекетаралық байланыстардың өзіндік сипатын түсіндіруге әрекет жасалған. Осы тұрғыдан алғанда диссертация халықаралық қатынастар, аймақтану және геосаясат салаларындағы ғылыми пікірталастарды толықтыратын еңбек болып табылады. Сонымен бірге кейбір ғылыми қорытындылардың сандық көрсеткіштер мен салыстырмалы талдаулар арқылы кеңірек негізделуі жұмыстың ғылыми салмағын

			одан әрі арттыра түсер еді. Дегенмен зерттеу нәтижелері халықаралық қатынастар ғылымының дамуына және Қазақстан–Қырғызстан қатынастары жөніндегі ғылыми білімнің тереңдеуіне елеулі үлес қосады деп есептеймін.
3.	Өзі жазу принципі	Өзі жазу деңгейі: 1) **жоғары;** 2) орташа; 3) төмен; 4) өзі жазбаған.	Зерттеу жұмысының мазмұны мен ғылыми аппараты диссертацияның автор тарапынан дербес орындалғанын дәлелдейді. Автор тақырып бойынша қалыптасқан ғылыми пікірлерді сыни тұрғыдан талдап, оларды жүйелей отырып, өзіндік ғылыми қорытындылар мен тұжырымдар ұсынған. Жұмыста пайдаланылған дереккөздердің кең ауқымы, ұсынылған концептуалдық модель және қорғауға шығарылған қағидалардың мазмұны зерттеудің жоғары деңгейдегі авторлық сипатқа ие екенін көрсетеді. Сондықтан диссертацияның өзі жазылу деңгейін жоғары деп бағалауға негіз бар.
4.	Ішкі бірлік принципі	4.1 Диссертация өзектілігінің негіздемесі: 1) **негізделген;** 2) ішінара негізделген; 3) негізделмеген.	Диссертацияда зерттеу тақырыбының өзектілігі жүйелі және дәйекті түрде ашылған. Автор Қазақстан мен Қырғызстан арасындағы қатынастарды қарастырудың қажеттілігін тек теориялық тұрғыдан ғана емес, қазіргі геосаяси өзгерістердің өңірлік саясатқа ықпалы тұрғысынан да негіздейді. Әсіресе Орталық Азиядағы интеграциялық процестер, көлік-логистикалық бағыттардың трансформациясы, трансшекаралық су ресурстарын пайдалану мәселелері және мемлекетаралық өзара тәуелділіктің күшеюі зерттеу тақырыбының маңызын арттыра түседі. Сонымен қатар ғылыми әдебиеттерге жүргізілген талдау Қазақстан–Қырғызстан қатынастарының дербес әрі кешенді зерттелу деңгейінің жеткіліксіз екенін көрсетіп, диссертациялық жұмыстың ғылыми сұраныстан туындағанын дәлелдейді. Автор келтірген дәлелдер мен пайымдаулар зерттеу өзектілігінің сенімді негізделгенін

			көрсетеді. Сондықтан аталған критерий бойынша «негізделген» деген баға беруге болады.
		4.2 Диссертация мазмұны диссертация тақырыбын айқындайды:	Диссертациялық жұмыстың мазмұны зерттеу тақырыбымен толық үйлеседі және онда қойылған ғылыми мәселені кешенді түрде ашуға бағытталған. Тақырыпта көрсетілген негізгі ұғымдар мен зерттеу бағыттары жұмыстың құрылымынан нақты көрініс тапқан. Автор алдымен зерттеудің теориялық-әдіснамалық негіздерін талдап, кейін Қазақстан–Қырғызстан қатынастарының қалыптасуы мен дамуын қарастырады, ал қорытынды бөлімдерде геосаяси трансформациялар жағдайындағы даму үрдістері мен перспективаларын бағалайды. Мазмұнның ішкі логикасы зерттеу мақсаты мен міндеттеріне сәйкес құрылған және тақырыптың барлық негізгі аспектілерін қамтиды. Сондықтан диссертация мазмұны зерттеу тақырыбын толық көлемде айқындайды деген қорытынды жасауға болады.
		1) **айқындайды;**	
		2) ішінара айқындайды;	
		3) айқындамайды.	
		4.3. Мақсаты мен міндеттері диссертация тақырыбына сәйкес келеді:	Диссертациялық жұмыстың мақсаты мен міндеттері зерттеу тақырыбына толық сәйкес келеді. Автор зерттеудің негізгі мақсатын геосаяси ығысулар жағдайында Қазақстан Республикасы мен Қырғыз Республикасы арасындағы мемлекетаралық қатынастардың қалыптасу эволюциясын, қазіргі даму динамикасын және құрылымдық ерекшеліктерін кешенді талдау арқылы олардың даму перспективаларын айқындау ретінде нақты белгілеген. Қойылған міндеттер зерттеу мақсатына қол жеткізуге бағытталған және тақырыптың негізгі мазмұнын қамтиды. Атап айтқанда, теориялық-әдіснамалық негіздерді талдау, екіжақты қатынастардың қалыптасуы мен дамуын зерттеу, саяси, экономикалық және институционалдық өзара әрекеттестікті бағалау, көлік-логистикалық және ресурстық факторлардың ықпалын анықтау, сондай-ақ
		1) **сәйкес келеді;**	
		2) ішінара сәйкес келеді;	
		3) сәйкес келмейді.	

			даму перспективаларын негіздеу мәселелері жүйелі түрде қарастырылған. Осыған байланысты диссертацияның мақсаты мен міндеттері зерттеу тақырыбына толық сәйкес келеді деп есептеймін.
		4.4. Диссертацияның барлық бөлімдері мен ережелері логикалық байланысқан: **1) толық байланысқан;** 2) ішінара байланысқан; 3) байланыс жоқ.	Диссертациялық жұмыстың құрылымы ішкі бірлік қағидатына сәйкес құрылған және оның барлық бөлімдері өзара логикалық байланыста қарастырылған. Зерттеудің кіріспе бөлімінде негізделген мақсаттар мен міндеттер жұмыстың тараулары мен бөлімдерінде жүйелі түрде дамытылып, қорытынды бөлімде нақты ғылыми тұжырымдар түрінде жинақталған. Бірінші тарауда зерттеудің теориялық және әдіснамалық негіздері қарастырылса, екінші тарауда Қазақстан мен Қырғызстан арасындағы қатынастардың қалыптасуы мен даму динамикасы талданады, ал үшінші тарауда қазіргі жағдайы мен даму перспективалары бағаланады. Мұндай құрылым зерттеу логикасының сақталғанын және бөлімдердің бір-бірін толықтырып отыратынын көрсетеді. Сонымен қатар диссертацияның ғылыми жаңалығы, қорғауға ұсынылған тұжырымдары және қорытындылары зерттеу барысында алынған нәтижелермен өзара үйлесім тапқан. Сондықтан диссертацияның барлық бөлімдері мен негізгі ережелері толық логикалық байланысқан деп есептеймін.
		4.5 Автор ұсынған жаңа шешімдер (қағидаттар, әдістер) дәлелденіп, бұрыннан белгілі шешімдермен салыстырылып бағаланған: 1) **сыни талдау бар;** 2) талдау ішінара жүргізілген;	Диссертацияның маңызды ерекшеліктерінің бірі – зерттеу барысында қалыптасқан ғылыми көзқарастарды жүйелеп қана қоймай, оларға сыни тұрғыдан баға берілуі. Автор Қазақстан–Қырғызстан қатынастарына қатысты әртүрлі ғылыми мектептердің тұжырымдамаларын

		3) талдау өз пікіріне емес, басқа авторлардың сілтемелеріне негізделген;	салыстырып, олардың түсіндірмелік әлеуеті мен шектеулерін көрсетуге ұмтылған. Жұмыста ұсынылған көпдеңгейлі және асимметриялы өзара тәуелділік моделі бұрыннан қалыптасқан мемлекетаралық қатынастарды түсіндіру тәсілдерімен салыстыру негізінде негізделеді. Сонымен қатар зерттеуде интеграция, геосаяси ықпал, көлік-логистикалық байланыстар және ресурстық өзара әрекеттестік мәселелеріне қатысты әртүрлі ғылыми пікірлер сараланып, автордың өзіндік ғылыми ұстанымы айқындалған. Жекелеген теориялық мәселелер бойынша салыстырмалы талдауды одан әрі тереңдетуге мүмкіндік болғанымен, жалпы алғанда диссертацияда жаңа ғылыми шешімдерді негіздеу барысында сыни талдау қағидаты сақталған. Сондықтан аталған критерий бойынша «сыни талдау бар» деген баға беруге болады.
		4) талдау жоқ.	
5.	Ғылыми жаңашылдық принципі	5.1 Ғылыми нәтижелер мен ережелер жаңа ма?	Диссертацияда ұсынылған ғылыми нәтижелер мен қорғауға шығарылған ережелердің жаңалығы жоғары деңгейде негізделген және олардың едәуір бөлігі ғылыми қауымдастық үшін жаңа сипатқа ие. Автор Қазақстан Республикасы мен Қырғыз Республикасы арасындағы қатынастарды алғаш рет тек екіжақты саяси байланыстар жүйесі ретінде емес, экономикалық асимметрия, институционалдық ықпалдастық, көлік-логистикалық тәуелділік, су-энергетикалық өзара байланыс және геосаяси бейімделу факторларының өзара ықпалы негізінде қалыптасатын көпдеңгейлі жүйе ретінде қарастырады. Зерттеудің маңызды ғылыми нәтижелерінің бірі – Қазақстан–Қырғызстан қатынастарының құрылымдық моделінің ұсынылуы. Аталған модель екі мемлекет арасындағы байланыстарды түсіндіруде халықаралық қатынастар теорияларында кеңінен қолданылатын өзара
		1) толығымен жаңа;	
		2) ішінара жаңа (25-75% жаңа);	
		3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).	

			тәуелділік тұжырымдамасын Орталық Азияның аймақтық ерекшеліктерімен ұштастырады. Сонымен қатар автор интеграциялық процестердің тереңдеуіне қарамастан сақталып отырған құрылымдық қайшылықтарды анықтап, интеграцияның автоматты түрде тұрақтылық пен үйлесімділікке алып келмейтінін негіздейді. Жұмыстың ғылыми жаңалығы көлік-логистикалық ынтымақтастық пен су-энергетикалық өзара тәуелділікті Қазақстан–Қырғызстан қатынастарының стратегиялық драйверлері ретінде кешенді қарастыруынан да көрінеді. Осыған байланысты диссертацияда алынған ғылыми нәтижелер мен тұжырымдар толығымен жаңа деп бағаланады.
		5.2 Диссертацияның қорытындылары жаңа ма? **1) толығымен жаңа;** 2) ішінара жаңа (25-75% жаңа); 3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).	Диссертацияның қорытынды бөлімінде ұсынылған ғылыми нәтижелер зерттеу барысында қойылған мақсат пен міндеттерге толық сәйкес келеді және олардың едәуір бөлігі жаңа ғылыми білім ретінде бағалануға лайық. Автор қорытындыларды тек тараулардың мазмұнын жинақтау деңгейінде бермей, Қазақстан мен Қырғызстан арасындағы мемлекетаралық қатынастардың табиғатын түсіндіретін тұжырымдамалық деңгейге көтерген. Қорытындыда екі мемлекет арасындағы өзара әрекеттестіктің көпдеңгейлі әрі асимметриялы сипаты жүйеленіп, экономикалық әлеуеттің тең емес болуы, институционалдық ықпалдастықтың тереңдеуі, көлік-логистикалық тәуелділіктің артуы және трансшекаралық су ресурстары саласындағы қайшылықтардың сақталуы сияқты факторлардың өзара байланысы көрсетілген. Автордың интеграциялық үдерістердің кеңеюі автоматты түрде қатынастардың үйлесімді дамуына кепілдік бермейді деген тұжырымы да ғылыми тұрғыдан қызығушылық тудырады.

			Сондай-ақ қорытынды бөлімде көлік дәліздерінің, оның ішінде өңірлік логистикалық жобалардың мемлекетаралық қатынастарға ықпалын бағалау арқылы Қазақстан мен Қырғызстан арасындағы ынтымақтастықтың болашақтағы даму сценарийлері ұсынылған. Су-энергетикалық өзара тәуелділікті өңірлік тұрақтылықтың негізгі факторларының бірі ретінде қарастыруы да зерттеудің ғылыми құндылығын арттыра түседі. Жалпы алғанда, қорытынды бөлімде берілген тұжырымдар бұрын белгілі ғылыми пайымдауларды жай қайталау емес, оларды Қазақстан–Қырғызстан қатынастарының қазіргі даму ерекшеліктері негізінде жаңа мазмұнда жүйелеуге бағытталған. Сондықтан диссертацияның қорытындыларын толығымен жаңа деп бағалауға негіз бар.
		5.3 Техникалық, технологиялық, экономикалық немесе басқару шешімдері жаңа және негізделген бе? 1) толығымен жаңа; 2) **ішінара жаңа (25-75% жаңа);** 3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).	Диссертацияда ұсынылған басқарушылық және институционалдық сипаттағы шешімдер ғылыми негізделген және жаңашылдық элементтеріне ие. Автор Қазақстан Республикасы мен Қырғыз Республикасы арасындағы қатынастарды дамытуға ықпал ететін негізгі факторларды анықтап, олардың тиімділігін арттыруға бағытталған нақты ұсыныстар әзірлеген. Атап айтқанда, көлік-логистикалық ынтымақтастықты жетілдіру, трансшекаралық су ресурстарын басқару тетіктерін үйлестіру және екі мемлекет арасындағы экономикалық өзара әрекеттестікті тереңдету мәселелері бойынша тұжырымдар ұсынылған. Сонымен қатар геосаяси өзгерістер жағдайында екіжақты қатынастардың тұрақтылығын қамтамасыз етуге бағытталған ұсыныстардың ғылыми негізділігі жеткілікті деңгейде дәлелденген.

			Осыған байланысты диссертацияда ұсынылған басқарушылық шешімдерді ішінара жаңа және негізделген деп бағалауға болады.
6.	Негізгі қорытындылардың негізділігі	Барлық негізгі қорытындылар ғылыми тұрғыдан қарағанда ауқымды дәлелдемелерде негізделген/негізделмеген (qualitative research (куолитатив ресеч) және өнер және гуманитарлық ғылымдар бойынша даярлық бағыттары үшін).	Зерттеу қорытындылары Қазақстан–Қырғызстан қатынастарына қатысты әртүрлі дереккөздер мен ғылыми еңбектерді кешенді талдау нәтижесінде қалыптастырылған. Автор ұсынған негізгі тұжырымдар теориялық пайымдаулармен және эмпирикалық материалдармен расталған. Осыған байланысты диссертацияның негізгі қорытындылары жеткілікті деңгейдегі ғылыми дәлелдемелерге негізделген.
7.	Қорғауға шығарылған негізгі ережелер	Әрбір ереже бойынша келесі сұрақтарға жеке жауап беру қажет:	Ұсынылған ереже зерттеу барысында алынған нәтижелерге сүйене отырып негізделген және жалпы алғанда автордың қорытындыларымен үйлеседі. Дегенмен жекелеген тұжырымдарды қосымша эмпирикалық материалдармен тереңдете түсуге мүмкіндік бар. Сондықтан аталған ережені шамамен дәлелденді деп бағалауға болады.
		7.1 Ереже дәлелденді ме?	
		1) дәлелденді;	
		2) **шамамен дәлелденді;**	
		3) шамамен дәлелденбеді;	
		4) дәлелденбеді;	
		5) бұл тұжырымда ереженің дәлелденгенін тексеру мүмкін емес.	
		7.2 Тривиалды ма?	Ұсынылған ереже жалпыға белгілі немесе өзін-өзі дәлелдейтін тұжырым қатарына жатпайды. Ол автор жүргізген теориялық және эмпирикалық зерттеулердің нәтижесінде қалыптастырылған және ғылыми талдау негізінде дәлелденген. Сондықтан аталған ереже тривиалды емес деп есептеймін.
		1) ия;	
		2) **жоқ;**	
		3) бұл тұжырымда ереженің тривиалды екенін тексеру мүмкін емес.	
		7.3 Жаңа ма?	Қорғауға ұсынылған ереже ғылыми әдебиеттерде қалыптасқан көзқарастарды жай қайталаумен шектелмейді және зерттеу нәтижесінде алынған авторлық тұжырымдарға негізделген. Әсіресе мемлекетаралық қатынастардың құрылымдық ерекшеліктерін экономикалық, институционалдық және ресурстық
		1) ия;	
		2) жоқ;	
		3) бұл тұжырымда ереженің жаңашылдығын тексеру мүмкін емес.	

			факторлармен байланыстыра қарастыруы зерттеудің жаңашыл қырларын көрсетеді. Кейбір теориялық тұжырымдар халықаралық қатынастар ғылымында бұрыннан белгілі тәсілдерге сүйенгенімен, олардың Қазақстан–Қырғызстан қатынастарына қатысты қолданылуы мен интерпретациясы авторлық сипатқа ие. Сондықтан аталған ережені жаңа деп есептеймін.
		7.4 Қолдану деңгейі:	Диссертациялық зерттеу нәтижелерінің практикалық және ғылыми әлеуеті бір ғана тар бағытпен шектелмейді. Автор қалыптастырған тұжырымдар халықаралық қатынастар, аймақтық интеграция, сыртқы саясат және өңірлік ынтымақтастық мәселелерін талдауда қолданылуы мүмкін. Осыған байланысты аталған ереженің қолдану деңгейі кең деп бағаланады.
		1) тар;	
		2) орташа;	
		3) кең	
		4) бұл тұжырымда ереженің қолдану деңгейін тексеру мүмкін емес.	
		7.5 Мақалада дәлелденген бе?	Зерттеу барысында алынған негізгі нәтижелер автордың ғылыми жарияланымдарында жүйелі түрде апробацияланған. Диссертацияда қарастырылған Қазақстан–Қырғызстан қатынастарының эволюциясы, Қырғызстанның сыртқы саяси бағдарлары, Қытай факторының ықпалы және көлік-логистикалық ынтымақтастық мәселелері «Қазақстан мен Қырғызстан дипломатиялық қарым-қатынасының зерттелу деңгейі», «Қырғыз Республикасының сыртқы саясатындағы Қытайдың рөлі», «Қазақстан және Орта дәліз: аймақтық интеграция мен жаһандық геосаяси динамикадағы жаңа бағдарлар» және «Аймақтың логистикалық дамуындағы “Қытай–Қырғызстан–Өзбекстан” теміржолының рөлі» еңбектерінде жарияланған. Сонымен қатар халықаралық деңгейде жарияланған The impact of international transportation corridors on security and stability: A comparative analysis of Poland and Kazakhstan атты мақала диссертациядағы көлік дәліздері мен геоэкономикалық қауіпсіздік мәселелеріне қатысты
		1) ия;	
		2) жоқ	
		3) бұл тұжырымда мақаладағы ереженің дәлелденгенін тексеру мүмкін емес.	

			тұжырымдардың ғылыми негізділігін күшейтеді. Сондықтан қарастырылып отырған ережені мақалаларда жеткілікті деңгейде дәлелденген деп бағалауға болады.
8.	Дәйектілік қағидаты.	8.1 Әдіснаманы таңдау – негізделген немесе әдіснама нақты жазылған:	Жұмыстың әдіснамалық бөлімі жеткілікті деңгейде әзірленген және онда қолданылған зерттеу әдістерінің мазмұны нақты көрсетілген. Автор халықаралық қатынастар теорияларын жүйелік және салыстырмалы талдау әдістерімен ұштастыра отырып, зерттеу пәнінің ерекшеліктеріне сәйкес келетін әдіснамалық негіз қалыптастырған. Сонымен қатар ресми құжаттар, халықаралық ұйымдардың материалдары, статистикалық деректер мен ғылыми әдебиеттер кеңінен пайдаланылған. Жекелеген әдістердің қолданылу механизмдері тереңірек ашыла түсуі мүмкін болғанымен, жалпы алғанда әдіснаманы таңдау негізделген деп бағаланады.
	Дереккөздер мен ұсынылған ақпараттың дәйектілігі	1) **ия;**	
		2) жоқ.	
		8.2 Диссертация жұмысының нәтижелері компьютерлік технологияларды қолдану арқылы ғылыми зерттеулердің қазіргі заманғы әдістері мен деректерді өңдеу және интерпретациялау әдістемелерін пайдалана отырып алынған:	Зерттеу барысында ресми статистикалық деректер, халықаралық ұйымдардың материалдары және ғылыми жарияланымдар пайдаланылған. Деректерді өңдеу мен талдау кезінде заманауи ақпараттық ресурстар қолданылған. Сондықтан аталған критерий бойынша «иә» деген баға беруге болады.
		1) **ия;**	
		2) жоқ.	
		8.3 Теориялық қорытындылар, модельдер, анықталған өзара байланыстар және заңдылықтар эксперименттік зерттеулермен дәлелденген және расталған (педагогикалық ғылымдар бойынша даярлау бағыттары үшін нәтижелер	Автор ұсынған теориялық тұжырымдар, анықталған өзара байланыстар мен заңдылықтар диссертацияда пайдаланылған эмпирикалық материалдар, ресми статистикалық деректер, салыстырмалы талдау нәтижелері және нақты екіжақты қатынастар тәжірибесі арқылы негізделген. Зерттеу барысында Қазақстан–Қырғызстан қатынастарының саяси, экономикалық,

		педагогикалық эксперимент негізінде дәлелденеді):	институционалдық, көлік-логистикалық және су-энергетикалық өлшемдері өзара байланыста қарастырылып, олардың арасындағы тәуелділік пен ықпал ету тетіктері жүйелі түрде ашылған. Автордың көпдеңгейлі және асимметриялы өзара тәуелділік туралы теориялық пайымдаулары сауда-экономикалық байланыстардың динамикасы, халықаралық ұйымдар шеңберіндегі ынтымақтастық, транскұрлықтық көлік дәліздері және трансшекаралық ресурстарды пайдалану мәселелері арқылы нақты дәлелденген. Осыған байланысты жүргізілген талдау нәтижелері диссертацияның негізгі теориялық қорытындыларының ғылыми негізділігін растайды.
		1) ия;	
		2) жоқ.	
		8.4 Маңызды мәлімдемелер нақты және сенімді ғылыми әдебиеттерге сілтемелермен **расталған** / ішінара расталған / расталмаған.	Диссертациядағы негізгі тұжырымдар мен маңызды мәлімдемелер отандық және шетелдік ғылыми әдебиеттерге, халықаралық ұйымдардың материалдарына және ресми құжаттарға жасалған сілтемелермен жеткілікті деңгейде расталған. Әдебиеттер базасы зерттеу тақырыбының мазмұнына сәйкес келеді.
		8.5 Пайдаланылған әдебиеттер тізімі әдеби шолуға **жеткілікті**/жеткіліксіз.	Зерттеудің дереккөздік және әдебиеттік базасы жеткілікті көлемде қалыптастырылған. Пайдаланылған әдебиеттер тізіміне 288 дереккөз енгізіліп, олардың қатарында халықаралық қатынастар теориясына арналған еңбектер, Қазақстан мен Қырғызстанның ресми құжаттары, халықаралық ұйымдардың материалдары, статистикалық мәліметтер, сондай-ақ отандық және шетелдік зерттеушілердің ғылыми жарияланымдары бар. Мұндай көлем мен құрылым зерттеу нәтижелерінің ғылыми негізділігін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.
9	Практикалық құндылық қағидаты	9.1 Диссертацияның теориялық маңызы:	Диссертацияның теориялық маңызы бар. Зерттеуде Қазақстан мен Қырғызстан арасындағы қатынастарды көпдеңгейлі және асимметриялы өзара тәуелділік жүйесі ретінде түсіндіруге бағытталған тұжырымдар ұсынылып,
		1**) бар;**	
		2) жоқ.	

			халықаралық қатынастар ғылымының теориялық пайымдаулары толықтырылған.
		9.2 Диссертацияның практикалық маңызы бар және алынған нәтижелерді практикада қолдану мүмкіндігі жоғары:	Жұмыстың практикалық маңызы зерттеу нәтижелерінің нақты қолданбалы сипатқа ие болуымен айқындалады. Автор Қазақстан мен Қырғызстан арасындағы экономикалық асимметрияны, көлік-логистикалық байланыстарды, су-энергетикалық өзара тәуелділікті және геосаяси факторлардың ықпалын талдау негізінде өңірлік ынтымақтастықты жетілдіруге қатысты бірқатар қорытындылар ұсынған. Зерттеу нәтижелері сыртқы саясатты талдау, өңірлік интеграциялық процестерді бағалау және Орталық Азиядағы мемлекетаралық қатынастарды болжау бағыттарында қолданылуы мүмкін. Әсіресе автордың Орта дәліз бен өңірлік көлік инфрақұрылымына қатысты пайымдаулары қазіргі геоэкономикалық жағдайларда практикалық қызығушылық тудырады. Сонымен қатар жұмыста ұсынылған кейбір ұсынымдардың нақты мемлекеттік бағдарламалар немесе институционалдық тетіктер деңгейінде егжей-тегжейлі әзірленуі олардың қолданбалы құндылығын одан әрі арттыра түсер еді. Дегенмен жалпы алғанда алынған нәтижелерді практикада қолдану мүмкіндігі жоғары деп бағалауға болады.
		1) ия;	
		2) жоқ.	
		9.3 Практикалық ұсыныстар жаңа ма?	Диссертацияда ұсынылған практикалық ұсынымдар зерттеу барысында алынған ғылыми қорытындыларға негізделген және Қазақстан–Қырғызстан қатынастарын дамыту, көлік-логистикалық ынтымақтастықты кеңейту, институционалдық өзара іс-қимылды жетілдіру және су-энергетикалық байланыстарды тиімді реттеу бағыттарын қамтиды. Бұл ұсыныстардың бір бөлігі бұрыннан қалыптасқан өңірлік ынтымақтастық тәсілдерімен сабақтас болғанымен, жұмыста олар қазіргі геосаяси жағдаймен байланыстыра отырып жаңаша жүйеленген
		1) толығымен жаңа;	
		2) ішінара жаңа (25-75% жаңа);	
		3) жаңа емес (жаңасы 25%-дан кем).	

			және ғылыми тұрғыдан негізделген. Сондықтан практикалық ұсынымдар елеулі жаңалық элементтеріне ие деп бағалауға болады.
10.	Жазу және ресімдеу сапасы	Академиялық жазу сапасы: 1) жоғары; **2) орташа;** 3) орташадан төмен; 4) төмен.	Жұмыста академиялық жазудың негізгі талаптары сақталғанымен, жекелеген бөлімдерде сипаттамалық баяндаудың талдамалық пайымдаулардан басым түсетін тұстары кездеседі. Кейбір тарауларда ақпараттың қайталануы мен көлемді сөйлем құрылымдары мәтіннің ықшамдылығын төмендетеді. Соған қарамастан зерттеу нәтижелері түсінікті берілген және ғылыми стиль жалпы сақталған. Осыған байланысты академиялық жазу сапасын орташа деңгейде деп бағалауға болады.
11.	Диссертацияға ескертулер		Диссертациялық жұмыс жалпы алғанда жоғары ғылыми деңгейде орындалған. Сонымен бірге зерттеу сапасын одан әрі арттыру мақсатында келесі ұсыныстарды атап өтуге болады: 1. Жекелеген бөлімдерде статистикалық деректерді салыстырмалы кестелер мен диаграммалар арқылы кеңірек көрсету жұмыстың көрнекілігін арттыра түсер еді. 2. Қазақстан–Қырғызстан қатынастарына әсер ететін сыртқы ойыншылардың ықпалын кейбір бөлімдерде қосымша эмпирикалық деректермен нақтылай түсуге болады. 3. Практикалық ұсынымдарды мемлекеттік органдар, сараптамалық құрылымдар және өңірлік институттар деңгейінде қолдану тетіктері бойынша одан әрі нақтылау пайдалы болар еді. Аталған ескертулер диссертациялық жұмыстың жалпы ғылыми құндылығын төмендетпейді және ұсыныстық сипатқа ие.
12.	Докторант мақалаларының зерттеу тақырыбы бойынша ғылыми деңгейі (диссертация мақалалар		Жарияланған ғылыми еңбектердің мазмұны диссертация тақырыбымен толық сабақтас. Автордың Қазақстан–Қырғызстан қатынастарының зерттелуі,

	сериясы нысанында қорғалған жағдайда ресми рецензенттер докторанттың зерттеу тақырыбы бойынша әр мақаласының ғылыми деңгейін зерделейді)		Қырғызстанның сыртқы саясаты, Қытайдың өңірлік ықпалы, Орта дәліз және көлік-логистикалық ынтымақтастық мәселелеріне арналған мақалалары зерттеудің негізгі ғылыми тұжырымдарын қамтиды. Сондай-ақ «Қырғыз Республикасы. Жылдық жинақ – 2025» басылымы зерттеу нысанына қатысты эмпирикалық және талдамалық материалдардың ауқымын кеңейтеді. Сондықтан докторант мақалаларының ғылыми деңгейі жоғары деп есептеймін.
13.	Ресми рецензенттің шешімі (осы Үлгі ереженің 28-тармағына сәйкес)		Диссертациялық жұмыс ғылыми жаңашылдығы және практикалық маңыздылығы тұрғысынан қойылатын талаптарға сәйкес келеді. Зерттеу нәтижелері халықаралық қатынастар теориясы мен Қазақстан Республикасының сыртқы саясаты мәселелерін терең әрі жан-жақты түсінуге мүмкіндік береді. Жоғарыда келтірілген бағалау мен негіздемелерге сүйене отырып, Мухаметжан Ақбота Ерлікқызының «Геосаяси ығысулар жағдайындағы Қазақстан-Қырғызстан қатынастары: даму мәселелері мен перспективалары» тақырыбындағы диссертациялық жұмысын «8D03105 – Халықаралық қатынастар» білім беру бағдарламасы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алуға лайықты деп санаймын.

Ресми рецензент:
Қазақстан гуманитарлық-саяси конъюнктура орталығының вице-президенті, PhD

Нуров М.М.